

ningsskicket tog intryck av internationella förebilder och hur det adliga begravningsskicket i vårt land vid 1600-talets slut, i linje med utvecklingen i Västeuropa, förflyttades till att mindre handla om begravningsprocessionen, för att istället koncentreras till själva kyrkorummets. Slutligen upphörde bruket av de broderade vita länsfanorna i takt med att begravningsattiraljer inne i kyrkorna tonades ned överlag, vilket hängde samman med faktorer som kontinental modeväxling, men även förhållanden som missväxt, pest, krig och hårda beskattningar.

Det är överlag en ytterst lärorik avhandling som Candréus har skrivit. Bokens styrka är, som påpekats ovan, det kombinerade källmaterialet. Vad som enligt min mening saknas mest är emellertid en tydlig teoretisk parameter att förhålla sig emot, för någon sådan har jag inte funnit i den annars välskrivna och genomarbetade framställningen med en god inläsning på tidigare forskning och en hög problematiseringsgrad av det empiriska materialet. Jag har också förstått det så att författaren valt ett informativt och dokumentariskt upplägg, för att i största möjliga mån få fram så mycket ny detaljkunskap som möjligt, men, som sagt, tydliga teoretiska infallsvinklar hade bidragit till att ytterligare lyfta undersökningen.

Slutligen ska min nyss föredragna kritik inte överbetonas. Candréus undersökning har pionjärbetonade drag och kommer att bli ett beständigt minnesmärke, som inte kan förbigås av den som sysslar med stormaktstidens högadliga begravningsskick. För egen del har jag inte bara lärt mig mycket nytt om broderi och historiska textilier i största allmänhet. Framför allt har jag förstått hur viktigt det stiliserade formspråket var och hur det vände sig till en kunnig och bitvis fåfång publik, medan det i de lokala sammanhangen nog mest begapades med förundran och mest sågs som ett exklusivt uttryckt för rikedom och makt.

Peter Ullgren, Lund

Elizabeth Philpot: *Old Testament Apocryphal Images in European Art*. University of Gothenburg 2009. 397 s. ill. ISBN 978-91-7346-666-0.

Apokryferna intar en särställning i både den romersk-katolska och den luthersk-evangeliska bibeltraditionen. I den nu gällande svenska bibelöversättningen från år 2000 har de sin plats mellan Gamla och Nya testamentet.

Även om de inte har samma status som övriga bibelböcker och delvis har en fiktiv prägel har de haft en stor läsekrets. När kyrkohistorikern Hilding Pleijel 1942 utgav sin frågelista *Kyrklig folklivsforskning* ställde han frågan: "Läste man Apokryferna vid husandakten och vid den enskilda andakten?" Denna fråga har genererat ett mycket stort antal positiva svar.

Elizabeth Philpot redogör i inledningskapitlet till sin avhandling för samtliga bibeleditioner i Skandinavien och därefter för alla illustrerade editioner. Dessförinnan presenterar hon 55 apokryfiska bilder i färg. I själva brödtextern återges 43 svartvita bilder i litet format. I den s.k. figurbibeln (utgiven 1707, 1739, 1777) ingår åtta bilder. En bild ingår i *Bönebook för resande personer till landz och vatn* och har därigenom blivit mycket spridd. Det kan tilläggas att Joh. Laur. Horn i Västerås, som gav ut figurbibeln 1777 redan 1767, publicerade en katekes med bilder från 1500-talet. Som illustration till sjätte budet återges Susanna i badet och som illustration till åttonde budet "Du skall icke bära falskt vittnesbörd mot din nästa" en bild av hur Susanna av de två gubbarna förs inför domaren. I annat sammanhang har jag visat att denna illustrerade katekes använts som förlaga inom bonadsmåleriet (N.-A. Bringéus, Katekesbonaden från Knäred, *Rig* 2001).

Avhandlingen är fast uppbyggd. De apokryfer som illustrerats redovisas i samma ordning som i Bibeln. Inledningsvis beskrivs deras tillkomst och omfattning, därpå kommer ett detaljerat referat av innehållet. Detta följs av "the objectives of the book", representativa exempel på bilder i västeuropeisk konst i ungefärlig kronologisk ordning, och slutligen bilder av händelserna i skandinavisk konst. Generella bildproblem belyses i infogade avsnitt om ärkeängeln Gabriel och skyddsänglarna i Tobits bok och kvinnomakt i Judits bok.

Det tillhör förtjänsterna med Philpots avhandling att hon inte gör någon gränsdragning mellan motiv från finkonsten och folkkonsten. Själv är hon både konsthistoriskt och teologiskt bildad och anlägger interdisciplinära aspekter på de apokryfiska bilderna. Hon begränsar sig inte heller till bestämda konstekniker, även om målningarna dominerar. Som titeln anger omspänner studien "European Art", dock med nord-europeisk tyngdpunkt och med särskild belysning av Skandinavien, där hon haft goda kontakter och även disputerat på avhandlingen.

Den vidsträckt geografiska omfattningen har dock skett på bekostnad av den bildmässiga problematiken. Frågan om förlagorna har författaren helt avstått från

att behandla. Bildernas genesis, tradition och förändring har hon inte mäktat med att behandla. Inte heller bildernas strukturella sammanhang.

I ett särskilt appendix (s. 392) uppges svenska förteckningar från 1500-talet av såväl bildvävnader som målade apokryfiska motiv med en längd av ända upp till 15 meter. I tre fall (från Linköpings gård, utan källhänvisning men troligen efter Wollin) rör det sig om fem olika motiv eller tavlor ur Tobie historia. Det är här alltså uppenbarligen fråga om bildserier eller narrativa framställningar närmast motsvarande gobelänger. De stora bildytor det här varit fråga om hörde naturligt nog hemma i slott och kungsgårdar. Men som bonadsmålningar kunde de fortsätta att reproduceras. På Kulturen i Lund finns en nära fem meter lång bonad med sju olika motiv av Tobiasmotivet (KM 8813b, Philpot s. 171 f.). Den hade varit värd en särskild analys.

Märkligt nog har författaren inte beaktat de apokryfiska bildmotiven i textilkonsten. Man finner inte ens någon referens till Georg Gardes monumentala arbete *Danske silkebroderede lærredsduge fra 16. og 17. århundrede* (Köpenhamn 1961) där de apokryfiska motiven är mycket utförligt behandlade. Garde uppehåller sig särskilt vid Tobiashistorien och särskiljer åtta olika delmotiv. Han menar att förklaringen till att den varit så vanlig på de danska dukarna ligger särskilt i att man skall vara givmild och gästfri. ”Et bedre motiv til en dug ved festmåltidet kan man vel icke finde”? (a.a.s. 212.). Ett annat förbisett arbete är Ernst Fischers *Flamskvävnader i Skåne* (1962). Här finns många exempel (också i bild) på motivet Ester och Ahasverus, Susanna i badet och Salomos vishet, som vittnar om deras popularitet under 1600- och 1700-talen.

De sydsvenska bonadsmålningarna har varit väl lämpade för bildberättelser i motsats till dalmålningarna, där t.ex. Tobie bok endast representeras av en enda bild. Som exempel på apokryfiska motiv på sydsvenska bonadsmålningar nämner författaren Ahasverus gästabad (plate 29), Ester framför Ahasverus (plate 30) och de tre männen i den brinnande ugnen (plate 42). Det sistnämnda motivet hänför sig dock till Daniels bok i Gamla testamentet liksom berättelsen om Daniel i lejonkulan (N.-A. Bringéus, *Sydsvenska bonadsmålningar* 1982: 149–154; E. Berglin, *En bonadsmålare och hans värld* 2000: bild 17, 24, 48, 51).

I sin avhandling *Dalmålningarna och deras förlagor* (1949) har Svante Svärdström visat Apokryfernas betydelse för dalmålarna. Senast har Roland Andersson förtecknat 64 dalmålningar med nio olika apokryfiska

motiv (Roland Andersson m.fl., *Dalmåleri. Dalmålarna – deras liv och verk* 2006: 153 f.). Philpot behandlar dalmålningarna i anslutning till detta arbete i ett särskilt kapitel (s. 357–365). Intressant är att dalmålarna valt andra motiv ur Apokryferna än de sydsvenska bonadsmålarna.

Svenska kistebrev med apokryfiska motiv tycks inte vara kända. Däremot redovisar V. E. Clausen ett blad med Tobias och ängeln (nr 66), tryckt i Skindergaden, Köpenhamn. Ett exemplar av detta blad har även påträffats i Norge (T. Buggeland, Folkelige tresnitt som kistebrev i Gudbrandsdalen. *Årbok for Gudbrandsdalen* 2010: 244). Samma motiv finns på en oljemålning från 1700-talet i Norsk folkemuseum, Oslo (N.-A. Bringéus, Von Leberreimen. *Economy and Culture in the Baltic 1650–1700. Acta Visbyensia VIII:195*), vilken kan återgå på Merian (*Wort und Bild. Eine Einführung in die Merian-Bibel*. Hamburg 1965: 183). Typiskt för dessa motiv är att Tobias bär den stora fisken över axeln eller runt halsen och att den lilla hunden trofast följer honom och vid hemkomsten springer och möter Tobias föräldrar enligt bibeltexten. Det är genom sådana detaljer man kan spåra olika ”ekotyper” och rentav påvisa deras förlagor, såsom Garde varit inriktad på.

Elizabeth Philpot har gjort en ambitiös undersökning med större räckvidd än som är vanligt i skandinaviska avhandlingar. Man kan därför använda hennes arbete som ett uppslagsverk, som dock förmedlar mer kunskap om de apokryfiska böckerna än analys av de apokryfiska bildmotiven.

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Madeleine Eriksson: *(Re)producing a periphery. Popular representation of the Swedish North*. Kulturgeografiska institutionen, Umeå 2010. 182 s. ISBN 978-91-978344-3-8.

Sedan långliga tider har en rätt tröstlös debatt förts om *Detta djävla Norrland*, även titeln på en under tidigt 1970-tal utgiven debattantologi. Tonläget har varit affekterat med mycken populism, kverulans, polarisering och ömsesidiga fördomar. Att ett vetenskapligt analytiskt grepp kopplats på det olycksaliga begreppet får därför ses som en välgärning. Så har skett i en färsk avhandling med titeln *(Re)producing a periphery. Popular representation of the Swedish North*, framlagd av kulturgeografen Madeleine Eriksson vid Umeå universitet.